

ПРЕС-РЕЛІЗ

Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України до Дня пам'яті жертв Голодоморів

Незважаючи на достатньо велику відстань у часі від Голодомору 1932–1933 років, проблема кількісної оцінки демографічних втрат є доволі болючою і сьогодні. Це питання постійно турбувало суспільство і вчених практично відразу після закінчення Голодомору. Починаючи з 1942 року, коли була зроблена перша наукова оцінка втрат, до сьогодення кількість оцінок сягає кількох десятків. Діапазон втрат через надсмертність лежить у межах 2,5–5,0 млн осіб.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України у співпраці з американськими дослідниками протягом тривалого часу проводить наукові дослідження у цьому напрямі. Результати цієї роботи дали змогу вперше за новою методологією здійснити науково обґрунтовану оцінку людських втрат в Україні внаслідок Голодомору 1932–1933 рр., що базується на детальних статистичних даних та загальноприйнятих методах демостатистичного аналізу. Отримані оцінки втрат були опубліковані у вітчизняних та зарубіжних наукових журналах, лягли в основу Постанови апеляційного суду м. Києва (від 13.01.2010 р.) у кримінальній справі за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 роках.

Основні результати.

Оцінка демографічних втрат проводилась у межах адміністративно-територіального поділу України, який існував на той час. Загальні демографічні втрати у 1932–1934 рр. охоплюють *втрати через надсмертність і втрати ненародженими*.

Проведений демографічний аналіз показав, що Україна зазнала значних людських втрат внаслідок голоду протягом трьох років, 1932–1934.

Втрати через надсмертність – це різниця між загальним числом смертей під час голоду і їх очікуваною кількістю, яка могла бути за умови відсутності голоду. Тобто, втрати через надсмертність враховують не усю кількість померлих у 1932–1934 рр., а її надлишок унаслідок голоду.

За нашою оцінкою, втрати через надсмертність у 1932–1934 рр. становлять 3,9 млн осіб. Втрати сільського населення є значно вищими, ніж

міського, однак в містах втрати є досить суттєвими. Зокрема, в 1932–1934 рр. надлишок смертей досягає 3,6 млн серед селян та 300 тис. у містах (табл. 1).

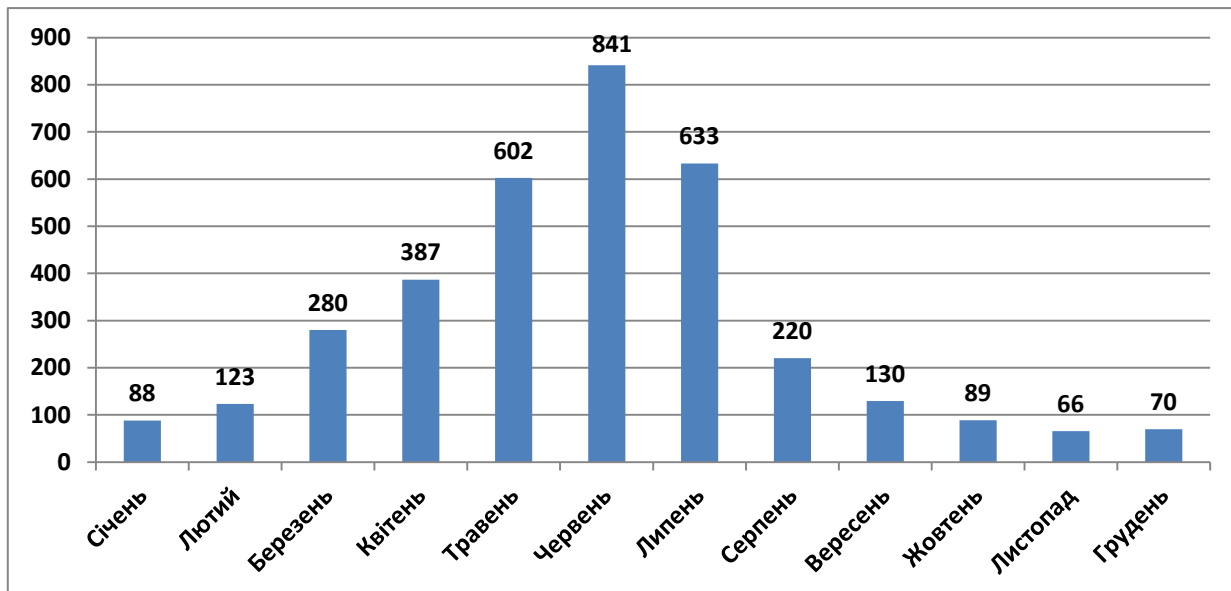
**Таблиця 1 – Втрати через надсмертність в Україні
внаслідок голоду в 1932–1934 рр., тис. осіб**

	1932	1933	1934	1932-1934
Все населення	250,0	3 529,2	163,3	3 942,5
Міське населення	48,8	193,9	50,6	293,4
Сільське населення	201,2	3 335,3	112,7	3 649,1

Із загальної кількості втрат 93% припадає на сільських жителів. Із 3,9 млн осіб, померлих від голоду, один мільйон становлять діти віком молодше 10 років.

У підсумку за 1932–1934 рр. від голоду померло 13% від загальної чисельності населення України. У містах втрати становлять 4% населення, у сільській місцевості – 16%, тобто серед селян кожен шостий був приречений на смерть від голоду.

Характерною особливістю Голодомору є надзвичайно висока концентрація втрат населення у часі. Зокрема, 90% усіх втрат припадає на 1933 рік, при цьому 88% з усіх втрат 1933 року відбулися у період з березня по серпень 1933 р. (рис. 1).

**Рис. 1. Помісячний розподіл втрат через надсмертність
внаслідок голоду в Україні у 1933 році, тис. осіб**

Втрати через надсмертність у червні 1933 р. (місяць максимальної смертності) збільшилися у 10 разів порівняно з січнем 1933 року. У червні 1933 р. від голоду помирало в середньому 28 тис. осіб за добу.

У 1932–1937 роках Україна складалася з восьми регіонів: Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Одеська, Харківська, Чернігівська області та Молдавська АРСР. Результати дослідження виявили, що найбільших втрат зазнали Київська та Харківська області (у межах тогочасного поділу), у яких втрати через надсмертність в 1932–1934 рр. сягають 19–20% загальної чисельності населення. Далі за рівнем втрат йдуть Вінницька, Дніпропетровська, Одеська області та Молдавська АРСР (від 10 до 13%). Найнижчі втрати були у Чернігівській та Донецькій областях – 5–9% (табл. 2).

Таблиця 2 – Втрати через надсмертність внаслідок голоду в 1932-1934 рр. у регіонах України

	Абсолютне число, тис. осіб			% чисельності
	Все населення	Міське населення	Сільське населення	Все населення
Україна	3 942,5	293,4	3 649,1	13,3
Вінницька	545,5	19,7	525,7	12,6
Київська	1 110,8	65,8	1 045,1	20,0
Чернігівська	254,2	17,4	236,8	9,1
Харківська	1 037,6	56,9	980,7	19,1
Донецька	230,8	58,9	171,9	5,4
Дніпропетровська	368,4	35,4	333,0	10,2
Одеська	326,9	36,6	290,3	10,8
Молдавська АРСР	68,3	2,7	65,7	12,0

Примітка. Регіони України в межах адміністративного поділу станом на 1932-1937 рр.

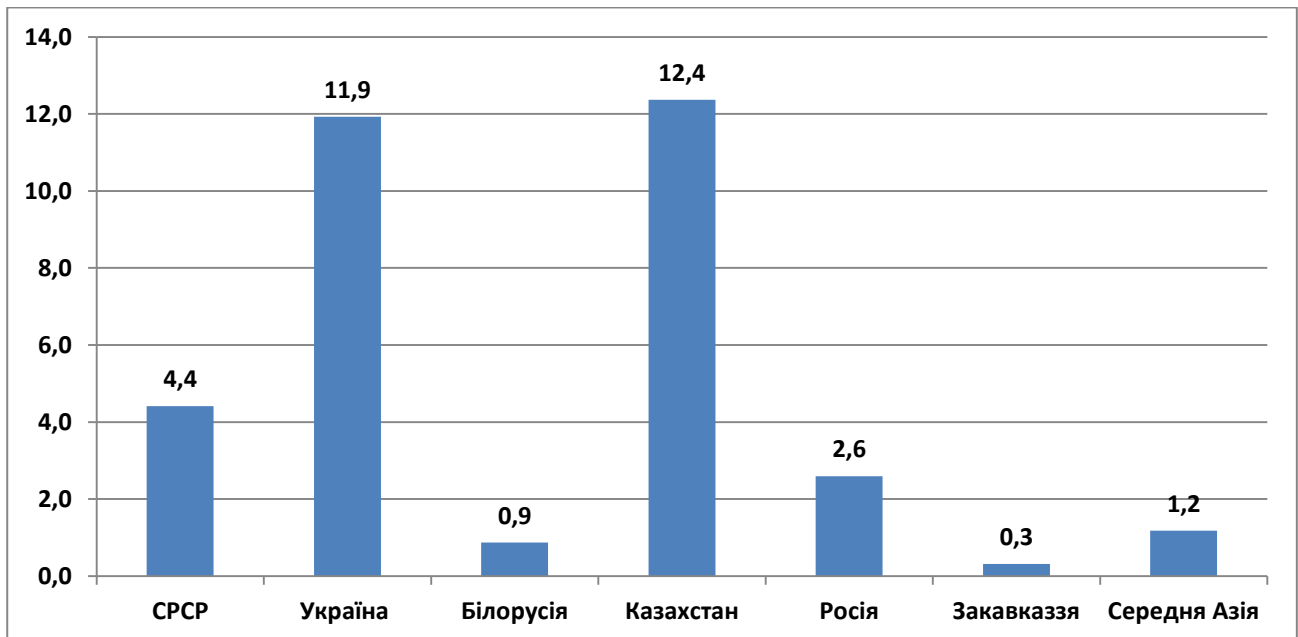
Голод не оминув і інші республіки Радянського Союзу. Втрати через надсмертність в результаті голоду 1932-1934 рр. в СРСР становили 8,7 млн осіб (табл. 3).

Таблиця 3 – Втрати через надсмертність у республіках колишнього СРСР внаслідок голоду в 1932–1934 рр., тис. осіб

СРСР	Україна	Білорусія	Казахстан	Росія	Закавказзя	Середня Азія
8 731,9	3 942,5	67,6	1 258,2	3 265,1	40,1	158,4

Серед республік СРСР Україна посідає перше місце за абсолютними обсягами втрат через надсмертність, а Казахстан має найвищі показники втрат відносно чисельності населення протягом усього періоду голоду.

Найбільш смертоносним у СРСР, як і в Україні, був 1933 рік, на який припадає 81% втрат (7 091 тис. осіб) (рис. 2).

Рис. 2. Втрати через надсмертність внаслідок голоду у 1933 році, % до чисельності населення

Відносні втрати через надсмертність у 1933 році найбільшими були у Казахстані та Україні – 12,4% та 11,9% до загальної чисельності населення. Значно меншими були втрати Росії (2,6%), ще меншими у республіках Середньої Азії (1,2%), Білорусі (0,9%) та республіках Закавказзя (0,3%).

Втрати ненародженими (дефіцит народжень) – це різниця між очікуваними (за відсутності голоду) і реальними числами народжених.

У 1932–1934 рр. через Голодомор Україна недорахувалась 600 тис. немовлят.